

ТВОРЧА СПАДЩИНА РЕФЕРЕНТА МИТРОПОЛИТА АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО ОТЦЯ-ПРЕЛАТА ТИТА ВОЙНАРОВСЬКОГО: АНАЛІЗ НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИХ ПРАЦЬ¹

О. І. Пасіцька

*Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича
Національної академії наук України
pasitska@ukr.net*

Ключові слова: Тит Войнаровський, розвідка, науково-популярна праця, творча спадщина, аналіз, характеристика.

Досліджено творчу спадщину довіреної особи митрополита Андрея Шептицького отця-митрата Тита Войнаровського. Науково-популярний доробок священника складається здебільшого з релігійних («Про доцільність реформи Юліанського календаря», історичний нарис про ліквідацію церковної унії в північно-східній Україні й Білорусії протягом XVIII–XIX ст. (1915 р.), «Руські владики против російської пропаганди православ'я» (1916 р.) та історико-економічних («О управі бураків цукрових» (1901 р.), «Вплив Польщі на економічний розвій України-Руси: (1910 р.). «Суспільне значінє охорони селянської власности» (1911 р., «Сервітути») праць. Книги видавалися українською та німецькою мовами у Львові, Коломиї, Відні з-за підтримки митрополита Шептицького, С. Дністрянського, К. Близнюка.

WOJNAROWSKYJ: ANALYSIS OF SCIENTIFIC AND POPULAR WORKS

O. Pasitska

*I. Krypiakewych Institute of Ukrainian Studies
National Academy of Sciences of Ukraine,*

Key words: Tyt Wojnarowskiy, investigation, popular scientific work, creative heritage, analysis, characteristics.

Creative heritage of Metropolitan Andrei Sheptytsky's authorized representative, Reverend-Mitered Archpriest Tyt Wojnarowskiy, has been studied. Popular scientific works of the priest mainly include religious («On the advisability of reforming the Julian calendar» (1915), a historical essay on the liquidation of the Church Union in northeastern Ukraine and Belarus in the 18th and 19th centuries, «Ruthenian bishops against Russian propaganda of Orthodoxy» (1916)) as well as historical and economic publications («On the management of sugar beets» (1901), «The influence of Poland on the economic development of Ukraine-Rus» (1910), «The social significance of the protection of peasant property» (1911), «Easements», etc.). Religious investigative essays reflect Archpriest Tyt Wojnarowskiy's views on the topical issues in the history of the church and religious processes in Galicia, in particular the reform of the Julian calendar, the role of the church in socio-political relations and formation of the national identity. Tyt Wojnarowskiy emphasized the difficult interethnic relations, in particular the Polish-Ukrainian confrontation in the Galician region. Socio-economic publications were a prominent part of the scientific achievements of the Doctor of Agronomy. The author paid great attention to agrarian and social relations in Galicia. He focused on social relations, population stratification and situation the Ukrainian peasantry had been in over the centuries. In his investigations, the priest suggested the ways of economic development and improvement of the financial situation of the peasants, he actively advocated for parcelling and change of social order, which was to be built on free labor, private property and family. In addition, the priest-ambassador was

---

¹ Робота виконана завдяки іменній стипендії Верховної Ради України для молодих учених – докторів наук за 2021 рік та дослідницького гранту Канадського інституту українських студій меморіального фонду д-ра Демітріуса і Марії Тодосійчуків

the author of the project of the agrarian reform on the «Exemption of farmers from paying loans granted to them on the security of land» (1908). Tyt Wojnarowski's books were published in Ukrainian and German in Lviv, Kolomyia, and Vienna with the support of Metropolitan Andrei Sheptytsky, S. Dnistriansky and K. Blyzniuk; the publications arose significant public interest.

Постановка проблеми. Непересічною постаттю в історії УГКЦ та Галицького краю є отець-митрат Тит Войнаровський (1856–1938). Близько 30 років Т. Войнаровський присвятив душпастирській та громадській роботі на Станиславщині, де й народився, навчався у станиславівській гімназії та був священником у багатьох селах. Після знайомства з митрополитом Андреем Шептицьким його діяльність стала ширшою. Т. Войнаровський зумів проявити себе як посол до віденського парламенту, науковець, представник економічних організацій та установ, генеральний адміністратор столових дібр УГКЦ. Неофіційно його називали «міністром до фінансів», «головним кадровиком», «отцем-адміністратором», «управителем», «правником», «найважливішим державним діячем», «сірим кардиналом», «особою, яка мала вплив на митрополита», наближеною та довіреною особою графа А. Шептицького. Т. Войнаровський був зразковим церковним економістом, доктором агрономії та написав чимало науково-популярних праць, які мали значний суспільний резонанс.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Чимало аспектів з життя та діяльності Т. Войнаровського висвітлено у наукових розвідках О. Шевченко¹, а також С. Злупка², І. Мельника³. Пропоноване дослідження ґрунтується на архівних документах Центрального державного історичного архіву України у Львові, матеріалах відділу рукописів Львівської національної наукової бібліотеки імені В. Стефаника НАН України, опублікованих спогадах та творах Т. Войнаровського.

¹ Шевченко О. Громадська діяльність Т. Войнаровського. *Український історичний журнал*. Київ, 2008. № 2. С. 86–91; Шевченко О. Культурно-освітня діяльність о. митрата Тита Войнаровського. *Український історичний збірник*. Київ, 2012. Вип. 15. С. 247–257; Шевченко О. Політична діяльність Тита Войнаровського. *Наукові записки історичного факультету Львівського університету. Збірник наукових праць*. Львів : Львівський національний університет ім. Івана Франка, 2012–2013. Вип. 13–14. С. 481–492.

² Злупко С. Тит Войнаровський. *Українські кооператори : (історичні нариси)* / [за заг. ред. С. Гелея]. Львів : Вид-во «Укоопосвіта» Львівської комерційної академії, 1999. Кн. 1. С. 59–66.

³ Мельник І. Тит Войнаровський – довірена особа Митрополита. Збруч. URL: <https://zbruc.eu/node/47684> (дата звернення: 5.02.2016).

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Окремо питання аналізу творчої спадщини Т. Войнаровського, зокрема науково-популярних видань та посольських звернень не розглядалося в історіографії.

Формулювання мети статті. Метою даного дослідження є проаналізувати науково-популярну спадщину Т. Войнаровського в контексті його поглядів та суспільного розвитку Галичини.

Виклад основного матеріалу дослідження. Т. Войнаровський як отець-економ та доктор агрономії присвятив багато уваги науковій сфері, зокрема вивченню національного господарства. Отець-прелат написав чимало наукових та науково-популярних праць на богословську, історичну, суспільно-політичну, релігійну, економічну тематику не лише українською, а й німецькою мовами⁴. У більшості розвідок автор порушував питання міжнародних відносин та світової економічної кон'юнктури⁵; аналізував становище українців у складі Речі Посполитої, Австрії, Польщі. Т. Войнаровський осмислював причини спольщення українців, переходу греко-католиків на римо-католицизм, впливи єзуїтів на галицьке середовище, складні польсько-українські відносини тощо⁶. Соціально-економічні процеси в Галичині автор розглядав у світовому контексті. Наукові розвідки Т. Войнаровського здебільшого є результатом власних досліджень та роздумів, крім цього він цитував праці українського історика Михайла Грушевського, шотландського економіста Адама Сміта, німецького філософа Йоганна Фіхте, французького математика Жан Батиста Жозефа Фур'є та інших.

Т. Войнаровський видавав свої книги не лише у Львові, Коломиї, а й у Відні і це потребувало чималих коштів, адже книжкову індустрію не була прибутковою. У видавничій справі отцю-прелату сприяв митрополит Андрей: «Винен я Ексцеленції

⁴ *Wojnarowski T. Das schicksal des ukrainischen volkes unter polnischer herrschaft*. Wien: Verlag des verfassers. 1921. 256 s. 5 Національний музей ім. А. Шептицького у Львові. Відділ рукописів (далі – НМЛ ВР). Фонд Тита Войнаровського. Од. зб. 4032.

⁶ Центральный державный исторический архив Украины у м. Львові (далі – ЦДІА України, м. Львів). Ф. 682. Оп. 1. Спр. 72, 73, 74, 76.

70.000 австрійських корон, котрі то гроші, від'їжджаючи до Америки дозволили мені випозичити на видавництво моєї брошури. З продажі тої брошури, щоби я міг ті гроші звернути нема надії, бо не можу її спровадити до краю. Маю тепер оферту на продаж тої брошури, але дуже марну, заледве за папір вернеться, однак треба буде спродати, щоби за склад не платити»⁷. С. Дністрянський, як редактор та науковець, допомагав отцю Титу готувати праці до друку. У Відні організаційними видавничими питаннями займався К. Близнюк⁸. Т. Войнаровський публікував свої розвідки у популярних газетах, зокрема у «Ділі», «Галичанині», «Громадському голосі», «Правничому вістнику», окремі з них («Як земля наша стала ненаша») під псевдонімом «Данило Журавель»⁹.

Серед історико-релігійних та богословських праць Т. Войнаровського варто виділити працю «Про доцільність реформи Юліанського календаря», історичний нарис про ліквідацію церковної унії в північно-східній Україні й Білорусії протягом XVIII–XIX ст. (1915)¹⁰, «Руські владика проти російської пропаганди православія» (1916 р.)¹¹. Зокрема, статтю «Руський єпископат проти пропаганди російського православя в Галичині» отець-прелат розмістив у віденському популярному часописі «Deutsches Volksblatt»¹². У публікації отець констатував, що проросійські часописи («Прикарпатська Русь», «Голос народа») пропагували російську державну ідею в Галичині, трактували росіян як «захисників» українців від австрійсько-польських утисків, виступаючи проти унії з Римом. Активні представники греко-католицької церкви, зокрема й Т. Войнаровський, публічно критикували такі ідеї.

У розвідці «Про доцільність реформи юліанського календаря» (1916) автор намагається дати відповідь на запитання: Наскільки актуальним є введення Юліанського календаря? Як запровадити Юліанський календар, щоб населення сприйняло його беззаперечно? На думку отця Войнаровського запровадження Юліанського календаря в період війни було не на часі, оскільки це призвело би до нового кордону, який би розділяв уніатів і православних: «Уважаю введення нового календаря в нашій церкві а теперішнім воєнним часі не-

вказаним з огляду на нинішнє положення і душевний настрій народних мас. Український народ є від віків зжитий зі своїм календарем і нормує після нього не лиш церковні, але і всякі другі свої діла – горожанські і родинні»¹³. Отець був переконаний у тому, що у воєнний період треба налагодити ситуацію на суспільному, адміністративному, національному рівнях, а суперечливі церковні питання залишити для мирного часу. Т. Войнаровський уважав, що календарна реформа мала охоплювати усіх греко-католиків Австрії, Угорщини тощо. У проведенні реформи велику роль він надав інтелігенції, завдання якої полягало у тому, щоб у популярній та публіцистичній формах роз'яснити суть реформи. Окрім того, доцільно було затвердити реформу на провінціальних синодах у Галичині, Угорщині та Римським престолом.

Тривалий час Т. Войнаровський працював над масштабним твором «Українська земля і люди» – циклом історико-статистичних та демографічних розвідок про політико-економічний та духовний розвиток українців. Рукопис складався з двох частин: «Доля українського народу» та «Національна політика поляків у Галичині». Великий суспільний резонанс мали його статті «Зіставлення зисків і втрат українського населення в економічній і культурній розвою під абсолютним режимом Австрії», «Руський концепт нового внесення про віддодження», «Що руйнує наше селянство і чи яка рада тій руїні запобігти?», «Короткий огляд на середні віки», «Земельна реформа і українське селянство», «Самостійна українська держава», «Сербський законопроект про народне господарство»¹⁴. Т. Войнаровський написав окрему доповідь-реферат «Економічний розвиток українсько-руської нації в Галичині», який виголосив на просвітньо-економічному з'їзді у Львові 1 лютого 1909 р.¹⁵ Його авторству також належать «Виписки статистичних зведень та інших джерел до історії шкільництва в Галичині, 1786–1851»¹⁶, «Виписки зі статистики населення Галичини та Холмщини, 1801–1851»¹⁷, «Українське шкільництво»¹⁸, «Спинення культурного розвитку українського населення»¹⁹, «Сервітути»²⁰ тощо.

¹³ ЦДІА України, м. Львів. Ф. 682. Оп. 1. Спр. 70. Арк. 2.

¹⁴ ЦДІА України, м. Львів. Ф. 682. Оп. 1. Спр. 68; Мохорук М. Село моє Топорівці. Історико-краєзнавчий та етнографічний нарис. Книга перша. Снятин: ПрутПринт, С. 108–109.

¹⁵ НМЛ ВР. Фонд Тита Войнаровського. Од. зб. 2807.

¹⁶ НМЛ ВР. Фонд Тита Войнаровського. Од. зб. 2099.

¹⁷ НМЛ ВР. Фонд Тита Войнаровського. Од. зб. 2819.

¹⁸ НМЛ ВР. Фонд Тита Войнаровського. Од. зб. 2815.

¹⁹ НМЛ ВР. Фонд Тита Войнаровського. Од. зб. 2812.

²⁰ НМЛ ВР. Фонд Тита Войнаровського. Од. зб. 2814.

⁷ ЦДІА України, м. Львів. Ф. 358. Оп. 1. Арк. 156.

⁸ НМЛ ВР. Фонд Тита Войнаровського. Од. зб. 3367. Арк. 1–5.

⁹ Журавель Данило. Як земля наша стає ненаша // Діло. 1912. 18 квітня. С. 1–2.

¹⁰ ЦДІА України, м. Львів. Ф. 682. Оп. 1. Спр. 69.

¹¹ ЦДІА України, м. Львів. Ф. 682. Оп. 1. Спр. 70.

¹² «Руський єпископат проти пропаганди російського православя в Галичині» // Діло. 1910. 4 червня. С. 4.

Більшість праць Т. Войнарівського мають історико-економічний характер. Автор аналізував основні сторінки історії України від княжих часів і до початку ХХ ст. При цьому, він акцентував увагу на суспільно-політичному, віросповідному та культурному визиску української нації у різні історичні епохи. Т. Войнарівський наголошував на складних польсько-українських відносинах у Галичині: «Русини в Австрії розвиваються о тільки о скільки поляки не в силі були розвою їх спинити»²¹. Отець-прелат наголошував на польсько-українській інформаційній війні: «Про польсько-українські відносини інформує Європу переважно польська преса. Внаслідок того дуже часто препаровано опінію Європи про українців відповідно інтересам поляків. На оправдане поведення поляків супроти українців, як польська преса називає гайдамаків, підносили не раз поляки, що то нація анархістична...»²². Т. Войнарівський закликав українців публічно реагувати на неправдиве публічне паплюження, начебто «як елемент анархістичний і революційний», «яко елемент некультурний, деструктивний, а для цивілізованого світа непожаданий», «як елемент для держави і для нації небезпечний»²³. На думку о. Войнарівського, поляки не мали права принижувати українську націю, а українцям треба було миттєво реагувати на будь-яку неправдиву публічну інформацію з польської сторони: «Така опінія перед Європою для нації як українська, котра доперва вступає на міжнародну арену, мусить вплинути фатально не лиш під зглядом політичним, але економічним, такої рекомендації не можна полишити без відповіді і без основного освітлення справи»²⁴. Автор аналізував становище українців австрійського періоду за різних правителів, зокрема порівнював політику Марії Терези та Йосифа II, а 1867 рік – утворення Австро-угорської імперії – називає «переломовим». Т. Войнарівський стверджував, що значно лояльнішою та проукраїнською була політика Йосифа II: «Смерть Йосифа II вкрила жалобою цілий український народ»²⁵.

У своїх працях Т. Войнарівський захищав українську мову від утисків на офіційному рівні: «Українська мова, як твердять поляки, є лиш наріччям польської мови, а впровадження наріччя до шкільництва могло би мати лиш якнайгірші

наслідки для загальної освіти»²⁶. Також отець наголошував на приватному характері українських шкіл у складі Польщі. Аналізуючи культурно-освітні, релігійні, суспільно-політичні процеси, автор дійшов висновку, що упродовж століть галицькі міста втратили українське обличчя: «З усіх міст найбільше спольщене було місто Львів, українського населення остали у Львові лиш властители реальностей так в місті, як і на передмістях, бо торгівля і ремесло були їм заборонено»²⁷. Не оминув своєю увагою Т. Войнарівський і судочинство поч. ХХ ст., яке піддає різкій критиці та називає «глухом над справедливістю»²⁸.

Однак найбільше уваги у своїх працях отець-доктор присвятив висвітленню аграрних проблем та становищу селян. У статті «Що руйнує наше селянство і чи є яка рада тій руїні запобігти?» автор називає руїною насамперед бідність, спричинену податками і дефіцитом землі. Т. Войнарівський дає визначення таким поняттям, як «капіталісти», «фабриканти», «фінансова криза», «картель». Священник називав шкідливою капіталістичну господарку, оскільки вона порушувала соціальну структуру та взаємовідносини між людьми. Капіталізм, який склався історично зі зміною суспільного устрою і розвинувся в Англії, на думку автора, мав би бути усунений. Цьому мала сприяти чітка економічна програма, якої на той час не було на державному рівні.

У своїх розвідках Т. Войнарівський аналізує соціальні відносини та стратифікацію населення. Автор виділяє працю духовну та духовно-матеріальну. Він критикує сутність найманої праці, надаючи перевагу вільній праці: «Основою суспільного ладу може бути лиш праця вільна, а наємна могла би бути толерована виїмково і переважно як побічний заробок»²⁹. Тому у своєму проєкті аграрної реформи «про віддовження селянської посілости» за вихідну точку Т. Войнарівський узяв суспільні відносини, побудовані на «свобідній праці». Велику увагу він приділив становищу різних соціальних верств населення, насамперед селян, міщан, духовенства, виділяв засади соціальних відносин: «не зпролетаризованя суспільности, але противно зорганізованя суспільности на таких основах, где би кожда одиниця могла працювати свобідно і самостійно – повинно бути основою соціального устрою»³⁰.

²¹ ЦДДА України, м. Львів. Ф. 682. Оп. 1. Спр. 77. Арк. 49.

²² ЦДДА України, м. Львів. Ф. 682. Оп. 1. Спр. 77. Арк. 44.

²³ ЦДДА України, м. Львів. Ф. 682. Оп. 1. Спр. 72. Арк. 136.

²⁴ ЦДДА України, м. Львів. Ф. 682. Оп. 1. Спр. 72. Арк. 36.

²⁵ ЦДДА України, м. Львів. Ф. 682. Оп. 1. Спр. 76. Арк. 13.

²⁶ ЦДДА України, м. Львів. Ф. 682. Оп. 1. Спр. 71. Арк. 53.

²⁷ ЦДДА України, м. Львів. Ф. 682. Оп. 1. Спр. 76. Арк. 9.

²⁸ ЦДДА України, м. Львів. Ф. 682. Оп. 1. Спр. 76. Арк. 68.

²⁹ ЦДДА України, м. Львів. Ф. 682. Оп. 1. Спр. 71. Арк. 49.

³⁰ ЦДДА України, м. Львів. Ф. 682. Оп. 1. Спр. 71. Арк. 21.

Отець Войнаровський був зацікавлений у проведенні аграрної реформи, пояснював її сутність та шляхи реалізації. Він намагався покращити становище селянства на зразок європейських держав. Критикуючи тогочасних урядовців за хибну політику щодо селян, отець-прелат чітко окреслював роль та значення селянства у суспільстві: «Питання розвою або упадку селянства у нас є ідентична з питанням життя або смерті цілого народу»³¹. Вивчаючи особливості суспільного устрою в Австрії, о. Войнаровський насамперед добре ознайомився з історією і суспільним устроєм у Римі і з цього приводу писав: «Момзен³² показав мені, що сильне економічне селянство є підставою і невідкладним услів'ям сильної держави, він навчив мене, як і з яких причин селянство поступово підпадало, якими методами старались його ратувати та чому руїна його стала неминучою...»³³. На підставі офіційної статистики священник доводив, що упродовж 1848–1908 рр. селяни втрачали землі, їх обтяжувала іпотека. Т. Войнаровський жив думками про покращення становища та добробуту селянства, однак розумів, наскільки це складно: «Неможливо удержати при життю яку-небудь частку тіла, коли недуга розкладає цілий організм»³⁴.

1901 р. у Коломиї в друкарні Михайла Білоуса Т. Войнаровський видав брошуру «О управі бураків цукрових», написану на основі підручника фахівця-аграрія Б. Гурского. Т. Войнаровський, як економіст та сільський священник, добре розумів проблеми та шляхи розвитку сільського господарства. Він рекомендував селянам вирощувати цукровий буряк замість тютюну, картоплі тощо. Був переконаний, що вирощування цієї культури принесе більший прибуток, ніж вирощування, наприклад картоплі. Автор зазначав, що цукровий буряк – це одне з джерел добробуту селян Галичини, які могли б скористатися досвідом аграріїв Чехії. Крім цього отець Тит закликав галицьких господарів до співпраці з цукроварнями на вигідних умовах. З метою правильного вирощування цієї технічної рослини та отримання хорошого врожаю о. Тит написав poradnik-інструкцію про технологію підготовки ріллі, сіяння та догляду за рослинами³⁵.

Суспільний резонанс мала історично-економічна праця Т. Войнаровського «Вплив Польщі на

економічний розвій України-Руси: (Львів, 1910. 59 с.). У розвідці автор відповідає на такі запитання: Які причини та наслідки укладення Люблінської унії? Як відбувалася колонізація руських міст та закріпачення селян? Яким було становище руського духовенства? Т. Войнаровський з особливою критикою характеризував загарбницьку політику «приватизації» галицької землі та культурного розвитку: «Через грабежні напади Монголів, Поляків, Угрів, Литовців спинюєсь дальший культурний розвій, а по злученю руських земель з Польщею майже завмирає під нечуваним гнетом жите на Руси»³⁶. Т. Войнаровський проаналізував перехід великої земельної власності до поляків. У цей період було складним становище не лише дворянства, міщанства, духовенства, а насамперед селянина: «Був він приватною власністю пана і вільно було панові зробити з хлопом, що йому подобалось, як з худобиною.... Замучив пан хлопа невинно, то платив кару 30 гривен, то є третю частку того, що десь треба за бика заплатити...»³⁷. Не оминув увагою отець Войнаровський соціально-економічну роль євреїв у суспільстві: «Жиди в посесії, а і сьогодні становисько Жидів є упривілейоване супроти Русинів, а передусім сих, що помагають Полякам нищити Русинів»³⁸.

Автор проаналізував соціально-економічне становище українців у складі Австрії. Про ці часи Т. Войнаровський писав: «З висококультурного руського народу остались, як поляки люблять глузувати, лиш «хлоп і поп»³⁹. Священник зазначив, що в австрійський період зміни відбувалися, але дуже повільно: «Б'ють ще селян, але мордувати уже не можуть. Хлоп відроблює панщину, має однак вже право власності не лиш движимого майна, але і землі»⁴⁰. У галицькому суспільстві поміт-

³⁶ *Войнаровський Т.* Вплив Польщі на економічний розвій України-Руси: історично-економічна розвідка. Львів : 3 друкарні Наукового товариства імені Шевченка під зарядом. К. Беднарського, 1910. С. 24.

³⁷ *Войнаровський Т.* Вплив Польщі на економічний розвій України-Руси: історично-економічна розвідка. Львів : 3 друкарні Наукового товариства імені Шевченка під зарядом. К. Беднарського, 1910. С. 25.

³⁸ *Войнаровський Т.* Вплив Польщі на економічний розвій України-Руси: історично-економічна розвідка. Львів : 3 друкарні Наукового товариства імені Шевченка під зарядом. К. Беднарського, 1910. С. 26.

³⁹ *Войнаровський Т.* Вплив Польщі на економічний розвій України-Руси: історично-економічна розвідка. Львів : 3 друкарні Наукового товариства імені Шевченка під зарядом. К. Беднарського, 1910. С. 30.

⁴⁰ *Войнаровський Т.* Вплив Польщі на економічний розвій України-Руси: історично-економічна розвідка. Львів : 3 друкарні Наукового товариства імені Шевченка під зарядом. К. Беднарського, 1910. С. 31.

³¹ ЦДІА України, м. Львів. Ф. 682. Оп. 1. Спр. 72. Арк. 32.

³² Німецький історик, фахівець у галузі історії античного Риму та римського права

³³ ЦДІА України, м. Львів. Ф. 682. Оп. 1. Спр. 72. Арк. 36.

³⁴ ЦДІА України, м. Львів. Ф. 682. Оп. 1. Спр. 72. Арк. 35.

³⁵ *Войнаровський Т.* О управі бураків цукрових. Коломия : з печатні Михайла Білоуса, 1901. С. 7.

ними були економічні трансформації, які автор аналізував від своїх дитячих років: «І так в хлоп'ячих моїх літах оглядав в цілій повні господарку натуральну; в молодечих моїх літах захоплює нас без еволюції господарки грошевої – господарка капіталістична, а ледве минуло мені літ 50, стоїмо перед грозою загибелі працюючих в рільництві. Ми дійшли в Австрії до кризису в хвороби народів в капіталізмі»⁴¹. На думку отця-економіста, український селянин у Галичині був мало захищений, оскільки парламентська репрезентація Галичини мала польський характер. Польська репрезентація та лише частина української інтелігенції активно виступали за «спролетаризованя селянства». Становище тогочасного селянства у контексті соціальних відносин Т. Войнаровський характеризував приказкою: «Охорони мене Боже, перед приятелями, а з ворогами я сам собі дам раду»⁴².

Т. Войнаровський стверджував, що господарська політика Австрії довела до неминучої парцеляції земель великої власності, яку економіст вважав необхідною для тогочасного селянства. Однак отець переконував, що на цьому не варто зупинятися: «Парцеляцією дамо селянству лише варстат, але не силу економічну. Мусимо стати на далеко ширшім становиску, коли бажаємо осягнути якийсь економічний успіх»⁴³.

Автор показав ефективні напрями економічного розвитку регіону, на жаль, у цьому питанні панував хаос, оскільки державні діячі не мали чітко сформованої економічної політики. Т. Войнаровський пояснював різницю між інтенсивною та екстенсивною господаркою, наводив приклади з різних країн про причини занепаду селянського стану та зниження цін на сільськогосподарську продукцію. Священник вкотре наголошував на важливості функціонування селянства у суспільстві: «Нація, яка зможе до тої хвилі задержати сильний селянський стан, буде мати світлу будучність; омине її соціальна революція, а при мірних цінах рільничих витворів буде могла дешевше витворювати промислові продукти»⁴⁴.

⁴¹ *Войнаровський Т.* Вплив Польщі на економічний розвій України-Руси: історично-економічна розвідка. Львів : 3 друкарні Наукового товариства імені Шевченка під зарядом. К. Беднарського, 1910. С. 33.

⁴² *Войнаровський Т.* Вплив Польщі на економічний розвій України-Руси: історично-економічна розвідка. Львів : 3 друкарні Наукового товариства імені Шевченка під зарядом. К. Беднарського, 1910. С. 44.

⁴³ *Войнаровський Т.* Вплив Польщі на економічний розвій України-Руси: історично-економічна розвідка. Львів : 3 друкарні Наукового товариства імені Шевченка під зарядом. К. Беднарського, 1910. С. 37.

⁴⁴ *Войнаровський Т.* Вплив Польщі на економічний розвій

Тогочасний стан українців у складі Австрії автор характеризує дуже песимістично, вважаючи, що зміна економічної політики призвела не лише до погіршення господарського становища українців у Галичині, а й до їх знищення як нації. До цього також спричинилися численні утиски та обмеження на політичному, економічному та культурно-освітньому рівнях. Т. Войнаровський був активним прихильником та ініціатором створення господарських товариств. Сільськогосподарські організації, на думку отця Тита, мали працювати з метою піднесення добробуту селянин та охорони селянської власності, створення власного торговельного посередництва, забезпечення місцевої промисловості власною сировиною. Економічна організація селянства мала бути підставою для створення та розвитку кооперативів. Т. Войнаровський відводив важливу роль у суспільстві не лише економічній, а й політичній організації та їхньому взаємозв'язку: «Храмає наш національний організм без організації економічної, недомагав би рівно ж без організації політичної»⁴⁵.

У 1911 р. Т. Войнаровський у Львові в друкарні Наукового товариства імені Т. Шевченка видав книгу «Суспільне значінє охорони селянської власности». Кошти з реалізації книги призначалися на фонд Руського педагогічного товариства. Приводом до написання цієї книги був проєкт закону про реформу земельного обдовження, який Т. Войнаровський розкритикував. На підставі спеціально зібраних статистичних матеріалів, отець доводить, що навіть успішне віддовження селянської посілості не зможе зупинити аграрну кризу, а лише зміна суспільного ладу, побудованого на двох основних принципах: вільній праці і родині⁴⁶. Це юридичний порадник для малих та середніх сільських господарів, який роз'яснює проєкт реформи «обдовження селянської власности», а також тогочасні закони та внесені зміни щодо отримання позик. Отець-економіст був переконаний у тому, що реформа «обдовження селянської власности» планувалася для покращення становища капіталістів, а не селян та утруднювала селянину отримання іпотечної позики.

України-Руси: історично-економічна розвідка. Львів : 3 друкарні Наукового товариства імені Шевченка під зарядом. К. Беднарського, 1910. С. 43.

⁴⁵ *Войнаровський Т.* Вплив Польщі на економічний розвій України-Руси: історично-економічна розвідка. Львів : 3 друкарні Наукового товариства імені Шевченка під зарядом. К. Беднарського, 1910. С. 57.

⁴⁶ *Охримович В. о.* Тит Войнаровський. Суспільне значінє охорони селянської власности // Діло. 1911. 25 вересня. С. 6–7.

Висновки. Т. Войнаровський зумів реалізувати себе як у практичній, так і науковій сфері. Він отримав звання доктора агрономії в Подєбрадах та був творцем проекту аграрної реформи «Віддовження селянської посілості». Отець-економіст написав низку науково-популярних розвідок на богословську, суспільно-політичну, релігійну, економічну, історичну теми. Праці отця Войнаровського видавали українською, німецькою мо-

вами. Вони мали суспільний резонанс не лише у Львові, а й у Відні. Чільне місце у його творчій спадщині зайняли соціально-економічні праці, у яких автор детально характеризував суспільні та господарські зміни в Галичині упродовж століть.

Більш детального аналізу та вивчення потребують посольські звернення Т. Войнаровського та їх характеристика в контексті соціально-економічних та політичних процесів у Галичині.

References

- Shevchenko O. (2008). Hromadska diialnist T. Voinarovskoho [Social activities of Tyt Voinarovskiy]. Ukrainyskiy istorychny zhurnal. Kyiv, vol. 2, pp. 86–91.
- Shevchenko O. (2012). Kulturno-osvitnia diialnist o. mitrata Tyta Voinarovskoho [Cultural and educational activities of reverend-mitered Tyt Voinarovskiy]. Ukrainyskiy istorychny zbirnyk. Kyiv, vol. 15, pp. 247–257.
- Shevchenko O. (2012–2013). Politychna diialnist Tyta Voinarovskoho [Political activities of Tyt Voinarovskiy]. Naukovi zapysky istorychnoho fakultetu Lvivskoho universytetu. Zbirnyk naukovykh prats. Lviv: Lvivskiy natsionalnyi universytet im. Ivana Franka, vol. 13–14, pp. 481–492.
- Zlupko S. (1999) Tyt Voinarovskiy [Tyt Voinarovskiy]. Ukrainski kooperatory : (istorychni narysy) / [za zah. red. S. Heleia]. Lviv : Vyd-vo «Ukooposvita» Lvivskoi komertsiiinoi akademii, kn. 1, pp. 59–66.
- Melnyk I. Tyt Voinarovskiy – dovirena osoba Mytropolyta. Zbruch [Tyt Voinarovskiy trustee of the metropolitan]. URL: <https://zbruc.eu/node/47684> (data zvernennia: 5.02.2016).
- Wojnarowskyj T. Das schicksal des ukrainischen volkes unter polnischer herrschaft. Wien: Verlag des verfassers. 1921. 256 s.
- Natsionalnyi muzei im. A. Sheptytskoho u Lvovi. Viddil rukopysiv. Fond Tyta Voinarovskoho. Od. zb. 4032.
- Tsentrалnyi derzhavnyi istorychny arkhiv Ukrainy u m. Lvovi. F. 682. Op. 1. Spr. 72.
- Tsentrалnyi derzhavnyi istorychny arkhiv Ukrainy u m. Lvovi. F. 682. Op. 1. Spr. 73.
- Tsentrалnyi derzhavnyi istorychny arkhiv Ukrainy u m. Lvovi. F. 682. Op. 1. Spr. 74.
- Tsentrалnyi derzhavnyi istorychny arkhiv Ukrainy u m. Lvovi. F. 682. Op. 1. Spr. 76.
- Tsentrалnyi derzhavnyi istorychny arkhiv Ukrainy u m. Lvovi. F. 682. Op. 1. Spr. 77. 110 ark.
- Tsentrалnyi derzhavnyi istorychny arkhiv Ukrainy u m. Lvovi. F. 358. Op. 1. Spr. 231.
- Natsionalnyi muzei im. A. Sheptytskoho u Lvovi. Viddil rukopysiv. Fond Tyta Voinarovskoho. Od. zb. 3367.
- Zhuravel Danylo (1912. 18 kvitnia) Yak zemlia nasha staie nenasha [as our land becomes not ours]. Dilo, p. 1–2.
- Tsentrалnyi derzhavnyi istorychny arkhiv Ukrainy u m. Lvovi. F. 682. Op. 1. Spr. 69.
- Tsentrалnyi derzhavnyi istorychny arkhiv Ukrainy u m. Lvovi. F. 682. Op. 1. Spr. 70.
- (1910. 4 chervnia). «Ruskyi yepyskopat proty propogandy rosyiskoho pravoslavia v Halychyni» [Ruskyi episcopate against the propaganda of Russian Orthodoxy in Galicia]. Dilo. p. 4.
- Tsentrалnyi derzhavnyi istorychny arkhiv Ukrainy u m. Lvovi. F. 682. Op. 1. Spr. 68.
- Mokhoruk M. (2005) Selo moie Toporivtsi. Istoryko-kraieznavchyi ta etnohrafichnyi narys [My village Toporivtsi. Historical and ethnographic essay]. Knyha persha. Sniatyn : PrutPrynt.
- Natsionalnyi muzei im. A. Sheptytskoho u Lvovi. Viddil rukopysiv. Fond Tyta Voinarovskoho. Od. zb. 2807.
- Natsionalnyi muzei im. A. Sheptytskoho u Lvovi. Viddil rukopysiv. Fond Tyta Voinarovskoho. Od. zb. 2099.
- Natsionalnyi muzei im. A. Sheptytskoho u Lvovi. Viddil rukopysiv. Fond Tyta Voinarovskoho. Od. zb. 2819.
- Natsionalnyi muzei im. A. Sheptytskoho u Lvovi. Viddil rukopysiv. Fond Tyta Voinarovskoho. Od. zb. 2815.
- Natsionalnyi muzei im. A. Sheptytskoho u Lvovi. Viddil rukopysiv. Fond Tyta Voinarovskoho. Od. zb. 2812.
- Natsionalnyi muzei im. A. Sheptytskoho u Lvovi. Viddil rukopysiv. Fond Tyta Voinarovskoho. Od. zb. 2814.
- Tsentrалnyi derzhavnyi istorychny arkhiv Ukrainy u m. Lvovi. F. 682. Op. 1. Spr. 71.
- Voinarovskiy T. (1901) O upravi burakiv tsukrovkykh [About the administration of sugar beets]. Kolomyia : z pechatni Mykhaila Bilousa.
- Voinarovskiy T. (1910) Vplyv Polshchi na ekonomichnyi rozvii Ukrainy-Rusy: istorychno-ekonomichna rozvidka [The influence of Poland on the economic development of Ukraine-Rusy: historical and economic intelligence]. Lviv : Z drukarni Naukovoho tovarystva imeni Shevchenka pid zariadom. K. Bednarskoho.
- Okhrymovych V. (1911. 25 veresnia). Tyt Voinarovskiy. Suspilne znachynie okhorony selianskoi vlasnosti [Titus Voinarovskiy. The social significance of the protection of peasant property]. Dilo, p. 6–7.